

הצעה למבחן בהל' ברכות

בני גור

כיצד ניתן להביא את תלמידינו ללמוד דיני ברכות מתוך חיבה ויחס חיובי? האם קיימת דרך לימוד של פרטי ההלכות תוך עקיפת קושי השינון הטכני האופייני ללימוד ההלכה? להלן הצעה למבחן מעשי שנוסחה באולפנת בנ"ע בערד. התכנית מתאימה לכיתות ט', ומדובר בכיתות שהינן ברמה לימודית-אינטלקטואלית גבוהה מאד. המיקום - פנימיית האולפנא - איפשר, הן מבחינת סידור המוצרים והן מצד הסיוע של צוות ההדרכה, את הפעלת המערכת המורכבת שנדרשה לארגון המבחן. לצורך השלמת שלביו השונים עמדו לרשות התלמידות כשעתיים ורבע. המבחן נערך בשיטת מבחני האמון (הנהוגה ממילא באולפנא).

למרות הקושי שהתבטא ברמת הידע שנדרש ובהיקפו, וכן באורך זמן הבחינה, נהנו התלמידות מאד מהאתגר המיוחד והמגוון שהוצב בפניהן. הצורך ליישם את הידע באופן מעשי ו"בזמן אמיתי" - הפך את הידיעה המקיפה לידע שימושי במציאות הדומה לחיי היומיום. אמנם הכנת הבחינה, כמו גם בדיקתה, דורשות מאמץ לא קטן מן המורה, אך מובטחת לו הנאה אמיתית בעיקר מן היכולת להתמודד עם הקושי המאפיין את לימוד ההלכה.

חלק א: שאלות

על גבי שלשה פלקטים (על הלוח) כתובות השאלות שלהלן, באותיות גדולות וברורות:

- 1) השלימי: כל שמברכים עליו מזונות בתחילתו מברכים לאחר אכילתו _____ חוץ מ _____ שברכתו היא _____.
- 2) מדוע נקראת ברכה "מעין שלש" דוקא בשם זה?

- 3) הגדירי: א. מהו "העץ" לצורך ברכת פרי העץ.
ב. מהי "האדמה" לענין ברכת פרי האדמה.
- 4) מידות ושעורים. עני על ארבע מתוך חמש:
א. הכמות המעטה ביותר להתחייב בברכת על המחיה.
ב. שעור כמות השתיה המועט ביותר להתחייב בברכה אחרונה.
ג. השעור לזמן אכילה.
ד. השעור לחיוב ברכת המוציא על מזונות.
ה. אכל משני מינים פחות מכזית, מתי יתחייב בברכה, ומתי יהיה פטור?
- 5) מושגים. הסבירי בקצרה וציניני בקשר למה נאמר. עני על חמש מתוך שש.
א. כל הסמוך לארץ.
ב. מעין המאורע.
ג. סדר הברכות.
ד. צורת הפרי ניכרת.
ה. משום "זה א-לי ואנוהו".
ו. בטלה דעתו אצל כל אדם.

חלק ב: תסכית

הטקסט של התסכית "בטיול השנתי" - ע"ג קלטת במיוחד לצורך המבחן. התלמידות ישמעו את התסכית פעמיים, ואח"כ יקבלו את תוכנו משוכפל בכתב.

בספור שלפנייך מוזכרים למעלה מעשרה פרטים הלכתיים נכונים או שגויים. האזיני היטב לקטע המשודר ורשמי עשר הלכות נכונות בלבד, כשבמקרה של טעות - צייני בקצרה וכתבי את ההלכה הנכונה. נמקי בקצרה.

בטיול השנתי

קולות המולה עליזים מלאו את חלל האוטובוס. הילדות פסו את מקומותיהן ועוד בטרם יצא האוטובוס לדרכו, כבר נשמע

רשרוש שקיות ניילון נפתחות. 'הזלילה הגדולה' החלה. רותי פתחה שקית של 'במבה' והגישה לרבקי היושבת לידה, רבקי ברכה "שהכל" וטעמה מן הבמבה. "תודה" אמרה "הנה, התכבדי ב'ביסלי' שלי". רותי נטלה מן ה'ביסלי' וברכה אף היא "שהכל". "מה איתך?" קראה רבקי "על 'ביסלי' צריך לברך 'מזונות', תראה הנה כתוב פה שזה מכיל קמח חיטה". רותי הססה מעט: "טוב, אבל בדיעבד, זה בכל אופן בסדר, אני חושבת", אמרה.

האוטובוס החל לנסוע, ואל הספסל של השתיים ניגשה רחל, עוגיות קוקוס בידה: "בבקשה, קחו, זה מאד טעים". רבקי לקחה עוגיה וברכה "בורא מיני מזונות". "לא, לא, לא" קראה רחל "זה בלי קמח בכלל, צריך לברך שהכל". רבקי התלבטה רגע, וברכה מחדש. רותי פשפשה בתרמיל שלה והגישה לשתיים מחבילת המסטיק ששלתה מתוכו. רחל הסירה את העטיפה והכניסה את המסטיק לפיה בלא ברכה, ואילו רבקי ברכה "שהכל". "את אוכלת מסטיק בלי לברך?" שאלה רותי את רחל בתמיהה. "מסטיק לא אוכלים, מסטיק רק לועסים" השיבה רחל בבטחון "ואין צורך לברך עליו".

בספסל שלפניהן התנהל ויכוח סוער. מזל טענה בלהט שיש בכוונתה להמשיך עוד לאכול ולכן אינה צריכה לברך "על המחיה" על עוגת הגבינה שאכלה עכשיו; רונית לעומת זאת חשבה שיש לברך ברכה אחרונה על כל ממתק וממתק שאוכלים "כי כל דבר זה לחוד ולא ארוחה אחת".

"אולי נכבד גם את המורה" נשמעה הצעה מהוססת מן החלק האחורי של האוטובוס. "רעיון נהדר" התלהבו כמה בנות, וכבר חמש זוגות ידים, בבת אחת, מציעות למורה מכל טוב. מיכל מגישה ענבים, דורית - עוגיות פריכות, מזל - תפוחי עץ, רותי - גרעיני חמניות, ואסתר - סוכריות גומי. המורה מחייכת למראה השפע המוצע לה: "בסדר, בסדר, אטעם מהכל, לאט לאט. דבר ראשון אקח מן הענבים, כי הם המאכל החביב עלי ביותר". היא ברכה

"בורא פרי העץ" ואכלה מן הענבים מעט. "תודה, מיכל, כעת מן העוגיות, כי אותן צריך להקדים". עכשיו ברכה "בורא מיני מזונות" ואכלה עוגיה אחת. "לא דורית, תודה, איני יכולה לקחת עוד, איני רוצה להכנס לספק ברכות, לגבי ברכה אחרונה, עוגיה אחת זה בסדר, זה נראה לי פחות מכביצה. נו, כעת נקדים את גרעיני החמניות לסוכריות הגומי, כי "בורא פרי האדמה" קודם ל"שהכל", ועל תפוח העץ איני צריכה לברך שוב, כי התכוונתי גם אליו כשברכתי על הענבים, תודה, תודה רבה לכולכן".

חלק ג: הצגות הלכתיות

הצגות של מצבים המעוררים שאלה הלכתית, מוצגות ע"י מדריכות האולפנא. לאחר כל הצגה ניתנו כשלוש דקות לצורך כתיבת התשובות. עליך להתבונן בהצגה שלפניך. בכל הצגה קיימת בעיה הלכתית, הגדירי את הבעיה וכתבי מה הפתרון הנכון לה, התייחסי גם לברכה ראשונה וגם לאחרונה. כתבי את הטעם בקצרה.

- 1) בחנות לפיצה: קונה אחד מבקש חתיכה אחת, קונה שני - ארבע חתיכות. כל אחד מהם אוכל את כל הכמות שקנה.
- 2) אדם טובל עוגיות בתוך תה ואוכל אותן.
- 3) במסעדה: מלצר מגיש לסועדים מלפפון מבושל, ותפוחי אדמה מבושלים.
- 4) בחתונה: מלצר מגיש לסועדים לאחר תום הארוחה לקינוח - קפה ועוגה.
- 5) ילד הולך לטייל ועל גבו סל תפוחים. ברצונו לאכול אחד מהם, הוא מברך, אך לפתע נופל התפוח ונעלם. האם צריך לברך מחדש על תפוח נוסף שבכוונתו לקחת ולאכול?

חלק ד: תצוגת מוצרי מזון

בחדר האוכל של האולפנא, על גבי שנים עשר שולחנות ממוספרים, הוצגו פריטי מזון שונים, כשכל שולחן מייצג שאלה. התלמידות עברו בין השולחנות וענו באופן עצמאי את התשובות המתאימות.

לפנייך שתיים עשרה תצוגות של מאכלים שונים. התייחסי לעשר בלבד. רשמי את ההלכה לגבי כל פריט ופריט: ברכה לפני האכילה, ברכה לאחריה, והטעם בקצרה. אם התצוגה מכילה יותר ממוצר אחד התייחסי לדיני קדימה בברכות ורשמי מה קודם למה.

- (1) ביצים, בשר, גבינה.
- (2) רסק עגבניות, רסק תפוחים.
- (3) משקה טרופית, מיץ ענבים, מיץ עגבניות, מיץ תפוזים.
- (4) תאנים, תפוזים. (מתאי צריך לבדוק אם יש תולעים לפני הברכה?)
- (5) מרק ירקות, מרק עוף ואטריות, מרק בשר וירקות.
- (6) חצי תמר, תפוז.
- (7) זיתים, ענבים, תאנים.
- (8) ענבים, תפוחים, עוגה, גזר.
- (9) בננה, חצי עגבניה, פלפל.
- (10) לחם, עוגה, תפוז, מלפפון, סוכריה. (סדר הקדימה בברכות).
- (11) כוס תה.
- (12) שני זיתים, תאנה.